

УДК 821-93.09:7.04-053.2]:17.022
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2023-1-12>

ДИТЯЧА СВІДОМІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОМАНТИЧНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОПТИКИ

Кравченко Я. П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0002-1219-4688
yana_kr@yahoo.com*

Ключові слова: *романтичне світобачення, романтичний двоєсвіт, аксіологічний вимір інтерпретації, ціннісно-смілова структура твору, художній світ, міфологема дитини.*

Стаття присвячена дослідженню особливостей моделювання дитячого світосприйняття у філософсько-естетичному дискурсі романтизму. В образно-смісловій структурі творів В. Блейка, В. Вордсворта, Е.Т.А. Гофмана встановлюються ознаки романтичного світобачення, споріднені з дитячим ціннісним горизонтом – нерозрізненість реального та уявного, перевага емоційного над розумовим, універсалізм мислення, розімкненість у часі й просторі. Здійснений аналіз засвідчує, що романтичний тип творчості орієнтований на розкриття глибинного емоційно-психологічного виміру дитячого існування. В поетичних експериментах В. Блейка і В. Вордсворта дитячі фантазії, марення, прозріння оприявнюють двоєсвіт, формують ціннісний горизонт романтичного героя. Домінантами дитячого світосприйняття є невинність, чистота, цілісне відчуття реальності, спорідненість із вищим сенсом буття (Істиною, Абсолютом). У художньому світі поетів-романтиків образ дитини набуває значення універсальної архетипової моделі пізнання світу, що виражає індивідуально авторську філософію і світогляд. У художньому світі Е.Т.А. Гофмана утверджується концепція дитини як надлюдини. У казковій повісті «Лускунчик і мишачий король» маркерами дитячої ідентичності стають уява, гра, щирість, почуття меланхолії, пошук гармонії між світом дорослих і дітей. Здійснений в статті аналіз ціннісних характеристик дитячої свідомості засвідчує бачення романтиками ідеалу дитинства як першооснови пізнання істинної краси і божественної природи. Онтологічний статус дитинства звільняє романтичну свідомість від соціально-історичного детермінізму, розширює межі сприйняття світу, формує позачасовий ідеал універсальної реальності.

THE CHILD'S PERCEPTION THROUGH THE ROMANTIC LITERARY OPTICS

Kravchenko Y. P.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology, Translation and World Literature
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1219-4688
yana_kr@yahoo.com*

Key words: *Romantic worldview, Romantic dual world, axiological dimension of interpretation, axiological and conceptual structure of the work, literary world, the Child mythologeme.*

The article studies the peculiarities of the way the child's worldview is modeled in the philosophic and aesthetic discourse of Romanticism. Works by W. Blake, W. Wordsworth, and E. T. A. Hoffmann serve as the basis for defining the specifics of literary implementation of the romantic ideas related to the establishment of the distinctive paradigm of the childhood. The analysis conducted confirms that the Romantic creative thinking is child-oriented and children's images are filled with deep philosophic meanings and generalizations harmonized with Romantic concepts. In W. Blake's and W. Wordsworth's poetic experiments, there is a firmly established idea of the artistic and children's worldviews being identical. Children's fantasies, dreams, and revelations create the dual world as well as the axiological horizon of the Romantic personality. The dominant features of the child's worldview are innocence, purity, integrity of the reality perception, and affinity with the Absolute. The image of the Romantic child predetermined the two poets' individual mythopoetry, led to the creation of the Child mythologeme which, along with the traditional Romantic characteristics, reveals the authors' individual philosophy. In E. T. A. Hoffmann's literary world, there is an established concept of the Child as a Superperson. The child's identity markers in the fairy novella "The Nutcracker and the Mouse King" are imagination, play, sincerity, melancholy feeling, search for harmony between the adults' and children's worlds. The given analysis of axiological features of the child's world perception proves that Romanticism authors perceived the ideal of childhood as the fundamental principle of true beauty and divine nature cognition. The ontological status of childhood liberates the Romantic perception from social and historical determinism, widens the worldview borders, and forms the atemporal ideal of the universal reality.

Тема особливого внутрішнього світу дитини і сприйняття нею реальності посідає значне місце у творчості романтиків. Символічна втеча від одноманітного повсякдення визначила такі особливості моделювання дійсності, у яких дитяча цілісність проголошується Абсолютом, а фантазія, мрія, казка стають засобами гармонізації реального та уявного світів. У дитячій свідомості, на думку романтиків, відсутня різка межа між реальним та уявним, а емоційні реакції та уявлення переважають над розумовими, раціоналістичними. Зазначена антиномія отримує виразне втілення через ціннісну поляризацію художньої реальності романтичного твору. Авторська оцінка явищ дійсності оприявнюється через маніфестацію ціннісних полюсів-антитез. Дитяча картина світу при цьому стає площиною їх реалізації.

Мета статті – визначити особливості художнього моделювання внутрішнього світу дитини і його аксіологічних параметрів у творах В. Блейка, В. Вордсворта, Е.Т.А. Гофмана.

Протягом останній десятиліть англійськомовна критика активно розробляє різні аспекти формування і відображення теми дитинства в літературі. Монографії С. Ханімен [1], Х. Кеннінгхем [2] Дж. Х. МакГавран [3] та інших засвідчують ефективність звернення до різноманітних методологічних підходів до окресленої проблематики. У вітчизняному науковому просторі відзначимо роботи Ю. Куманської [4], М. Варданян [5], М. Володарської [6], присвячені художньому дискурсу дитини й дитинства.

Осмилення специфічних ознак дитячого світу розпочалося у європейському просторі куль-

тури за доби Просвітництва завдяки філософсько-естетичному доробку Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Й.В. Гете. У XIX ст. дитинно орієнтований дискурс (твори для дітей і про дітей, філософсько-педагогічні трактати, епістолярні фрагменти на тему виховання) слугує формуванню й утвердженню ідеологем романтизму як філософії і типу умонастрою. Дитяча свідомість набула в романтиків характеру особливого виміру реальності. К. Брентано, Л. Тік, Новалис, Ф. Гельдерлін утверджують дитячу фантазію чи не єдиним ефективним засобом пізнання таємниць всесвіту. Як зазначає Б. Шалагінов: «Тема дитинства відображала в собі всі парадигмальні поняття: першообраз, розвиток від простого до складного, елемент і система, цільність, «полярність» і «зростання» («потенціювання»), історизм, гуманність і терпимість, природа і цивілізація» [7, с. 91]. Дитинство було усвідомлене як вихідна точка онтогенезу людини і набуло у романтичному художньому світі символічних, морально-етичних, релігійно-містичних, соціально-культурних характеристик.

Одним з перших популяризаторів дитинної ідеології став поет-преромантик Вільям Блейк. Міфологія дитинства в його поезіях заснована загалом на сентиментальному уявленні про невинність і моральну чистоту дитини. Поетичний цикл «Пісні невідання» втілює безневинність дитячого існування, радість прийняття світу в усіх його проявах. Адже дитяче сприйняття не розрізняє у потоці життя незначних і значущих подій: «Зробив перо з тростини, / Землі додав у воду, / Пісні пишу щасливі / Для юного народу» [8, с. 31]. Світ поезії постає повним безневинного щастя і чистих створінь: «Лише два дні / Малому мені. / Не маю ще імені. / То як тебе звати! / Як зве мене мати. / Радістю клич мене» [8, с. 32]. Символічною є відмова від традиційного іменування, дитя при цьому набуває характеристик міфологеми – універсальної архетипової моделі пізнання світу.

Інтерпретуючи стан дитячої невинності у блейківському поетичному світі В. Кейс зазначає: «Внутрішньо і психологічно цей архетип символізований немовлям, яке ще не має досвіду з життєвих розбіжностей, які характеризують дозрілу людину. Натомість стан досвіду зовнішньо і родово відноситься до Падіння — до першої людської провини» [9, с. 167]. Отже, невинність є першим полюсом ціннісної поляризації, який актуалізується семантикою дитинства. Ця ціннісна домінанта в художньому світі Блейка може підсилюватися додатковими мотивами, наприклад, символічною оголеністю немовляти: «Мати стогне, батько плаче, / В небезпечний світ я скочив: / Голий, немічний дударик: / Голосний як дідько в хмарах» [9, с. 171]. Не менш важливим є і релігійний смисл згаданого мотиву. Близькість

до Бога є визначальною рисою дитини у блейківському романтичному баченні: «Його зовуть твоїм ім'ям, / Бо сам зове себе вівцею, / Бо він покірний мов малятко, / І навіть сам зробивсь дитячком. / Хоч я дитя, а ти вівця, / Нас також зовуть його ім'ям» [8, с. 33]. Увесь цикл «Пісень невідання» є репрезентацією дитячого погляду на світ природи, що сповнений божого милосердя і гармонії («Зелена луна», «Хлопчик, що заблукав», «Колискова», «Пісня, що сміється»). Дитяча картина світу відтворюється в поезії В. Блейка актуалізацією таких ціннісно-смыслових опозицій: невинність / провина, чистота / гріховність, Боже / людське, дитина / дорослий, людина / природа, відсутність досвіду / набуття досвіду, фантазія / реальність, спокій / хвилювання.

Художнє моделювання ознак дитячого світосприйняття продовжується у творчості ранніх англійських романтиків. Утверджується концепція дитини як надлюдини, суперлюдини. Формуються такі маркери дитячої ідентичності як уява, гра, наївність, щирість. У творчості видатного реформатора англійської поетичної традиції В. Вордсворта дитина за способом світосприйняття наближається до митця і, за визначенням Г. Блума, постає «мешканцем пограниччя» [10, с. 275]. Дитя знаходиться на межі двох світів – раціоналістичного фізичного існування і містичного, загадкового, непізнаного. Якщо діти в поезіях Блейка – створіння небесного порядку, віддзеркалення божественного начала, то в ліриці Вордсворта вони більш земні, соціально детерміновані, однак при цьому так само долучені до ірраціональних сфер буття – божевілля, смерті, потойбічного існування. Дитяча картина світу принципово розімкнена в просторі. Це міфологічний простір, де стерта межа між буттям і небуттям. Маленька героїня балади «Люсі Грей, або Самотність» загинула лише фізично, її життя продовжується у вимірі недоступному для звичайного людського ока: «Та чутка йде поміж людей / Іще й до цього дня, / Що досі в нетрях Люсі Грей / Блукає навмання... / Не озирайчись вона / В долину йде з гори, / Й самотня пісня долина, / І вторять їй вітри» [11, с. 132]. Поет гранично розширює межі можливого пізнання світу для дитини. Цей онтологічний аспект є темою хрестоматійного вірша В. Вордсворта «Нас семеро». В діалозі з оповідачем, представником раціоналістичного дорослого світу, дівчинка-героїня не заперечує смерть братика і сестрички, однак не сприймає це як перешкоду для спілкування із ними у своїй уяві. Програмним можна вважати вірш «Натяки безсмертя у спогадах раннього дитинства», у якому В. Вордсворт протиставляє обачливу мораль дорослого світу чистому світосприйняттю дитини, і, звертаючись до останньої, говорить: «Не видає твоя

проста подоба / Душі безмежності / Великий
любомудре, ще цілий / Твій спадок, посеред отих
сліпих, / Глухих і заціпенілих погляд твій / Читає
щось у далях неземних. / Благий провидцю! Реч-
нику величний! / Тобі відкрито істини одвічні, / Що
ми повік дошукуємось їх / У темноті, у чорній тем-
ноті. / Ти, понад ким панує безсмертя / Висить,
як день, як приписи круті, / Від нього ти не годен
відійти; / Мала дитино, превелика міць / Небесної
свободи. Силоміць / Убгати хочеш ти свої літа /
У передзначеного хомута? / Із благодаттю зводиш
бороття? / Не забариться твій земний вантаж, /
І звичай упаде тобі на кряж, / Важкий, як лід, без-
донний, як життя» [12, с. 176]. Ціннісно-сміслові
опозиції сліпота / бачення, свобода / ув'язнення,
темрява / світло, смерть / безсмертя формують уяв-
лення про основну ідею – дорослішання як посту-
пове забуття істинної краси і Бога.

В межах ціннісної поляризації дорослого і
дитячого світосприйняття розгортаються сюжети
інших творів В. Вордсворта. В поемі «Пітер Белл»
«лісовий палкий блукач» Пітер Белл носій того
ж типу дитячої свідомості, яку поет-романтик
цінував дуже високо, вважаючи наближеною до
істини. У вірші «Хлопчик-ідіот» позбавлена сві-
домості сільська дитина гранично поетизується.
Розумова неповноцінність героя є насправді ключ-
ем до пізнання такої реальності, яка недоступна
звичайному раціональному сприйняттю.

У творчості Е.Т.А. Гофмана дитяче і доросле
сприйняття світу так само втілюють протилежні
ціннісні полюси. Казка «Лускунчик і мишачий
король» належить до так званої «світлої фанта-
стики» Е.Т.А. Гофмана (до цього різновиду творів
зараховують також повісті «Чуже дитя», «Королів-
ська наречена»). «Лускунчик» традиційно сприй-
мається й тлумачиться як утвердження перемоги
добра над злом, світла над темрявою і отримує
однозначні характеристики: «занурення в чудову
країну дитинства» [13, с. 77], «найбільш життєст-
вердуювальне творіння творчого генія» [14, с. 21],
«затишний, чудовий світ, сповнений ласкавими і
добрими людьми» [15, с. 40].

Казкові герої розподілені на тих, хто причет-
ний до світу фантазії, і тих, хто йому протистоїть.
Ціннісна поляризація художньої реальності від-
бувається з появою головного героя Лускунчика.
Загадковий чоловічок руйнує ідилію різдвяного
свята. В ставленні до нього виявляється суттєва
різниця в характерах персонажів-дітей і дорослих.
Марі сприйняла доброзичливість чоловічка, його
ласкаву посмішку, привітність, водночас Фріц і
Луїза використовують його виключно за функцій-
ним призначенням – розколювати горіхи. Симво-
лічною є втрата зубів Лускунчиком та протилежна
реакція дітей на цю подію: «Ох, сердешний мій
Лускунчику! – зойкнула Марі й забрала його від

Фріца. – Нездара! – сказав Фріц. – Який із нього
Лускунчик, коли він не має порядних зубів. Дай
його сюди, Марі! Хай лускає мені горіхи, поки
не поламає всі зуби, навіть щелепи! Так йому й
треба, ледащові!» [16, с. 112]. Позбавлений зубів,
Лускунчик не може виконувати свого призна-
чення і через це старші діти втрачають цікавість
до нього. Провідна ознака поведінки старших
дітей – виразне наслідування прагматизму дорос-
лих, серед ціннісних пріоритетів яких немає уяви
і фантазії. Марі як найменша і єдина, хто зберігає
зв'язок із казковим світом, виявляється здатною
на прояв милосердя: «Марі познаходила зуби, що
випали в Лускунчика, підв'язала йому щелепу
гарненькою білою стрічкою, яку відчепила від
своїх суєнок, і ще дбайливіше закутала його в
носовичок. Бідолаха, видно, був дуже наляканий,
бо аж зблід. Так Марі тримала його на руках, зако-
лискуючи, як малу дитину...» [16, с. 113]. Ціннісна
значущість цього епізоду також полягає в тому,
що Марі виявляється єдиною, хто усвідомлює
причетність нового друга до поки ще незбагнен-
ного боку реальності.

Подальші події мають виразне ціннісно-сміс-
лове значення. Марі пізно увечері залишається
сама в майже не освітленій вітальні: «...Мати
сама погасила всі свічки й лампи, крім однієї, що
звисала зі стелі посеред кімнати» [16, с. 114].
Отже, знову відбувається перехід зі світла в тем-
ряву, де Марі долучається до подій невідомого їй
світу ляльок. Іграшковий світ лякає дитину, вияв-
ляється небезпечним і викликає негативні емоції,
причому джерелом жаху, як не дивно, стає чарів-
ний хрещений: «У Марі *дрижаки* пішли по спині,
і вона вже з *переляку* хотіла тікати, аж раптом
побачила хрещеного, дядечка Дросельмаєра...
Вона опанувала себе й голосно, *жалісливо* гук-
нула: – Дядечку Дросельмаєре, що ви там робите
нагорі, нащо *лякаєте* мене?» [16, с. 116]. Гофман
посилує відчуття страху і огиди, описуючи появу
відразливого мишачого короля та його війська.
Окрім відчуття жаху, ляльковий світ завдає
маленькій героїні фізичного болю: «Серце в Марі
вже й раніше так калатало з *ляку*, що вона *боялася*,
аби воно не вискочило з грудей, – адже їй тоді
настав би кінець; але тепер їй здалося, що кров
зупинилась у неї в жилах. Майже непритомна,
вона хитнулася назад, і шибка в дверцятах, яку
вона придавила ліктем, – лусь, брязь! – розлеті-
лася в друзки. На мить Марі відчула *гострий біль*
у лівій руці» [16, с. 116]. В епізоді першої битви
лялькового війська з мишачою армією дівчинка
всією душею співпереживає своєму улюбленцеві
Лускунчику і остаточно втрачає свідомість після
того, як з останніх сил кидає в мишачого короля
свого черевика. Отже, жах, огида, біль, небез-
пека – з одного боку, співчуття, жалість, самопо-

жертва – з іншого, формують ціннісний контекст першої зустрічі Марі зі світом, до якого причетні лише обрані.

Ця зустріч завершується для дитини тим, що її знаходять серед ночі закривавлену й непритомну. Героїню рятує прозаїчний, буденний світ дорослих. Повертаючись до зображення цього світу, письменник знову акцентує наявність світла: «Коли Марі прокинулася з глибокого, непробудного сну, то побачила, що лежить у своєму ліжечку, а крізь намерзле вікно *яскраво світить сонце*» [16, с. 121]. Дівчинка опиняється під дбайливою опікою матері, батька та лікаря Вендельштерна, які, хоча й не вірять її розповідям про мишачого короля, проте здатні забезпечити їй безпеку й спокій. Гармонію знову порушує поява хрещеного Дросельмаєра, який виконує дивну пісеньку годинникаря і вражає присутніх своєю поведінкою: «Він був не такий, як завжди, а ще набагато *бридкіший*. Правою рукою він помахував то вгору, то вниз, мов лялька, що її смикають на сцені за мотузочку. Марі перелякалася б його до смерті, якби поряд не сиділа мати» [16, с. 122]. Старший радник суду, на відміну від батьків Марі, є учасником нічних подій. Саме він зупиняє час у момент битви Лускунчика з мишачим королем, зазирає в минуле, розповідаючи історію про чарівний горіх Кракатук та початок історії роду Лускунчиків, він також передбачає майбутнє, підказуючи Марі, як врятувати зачарованого дерев'яного чоловічка.

Сюжетним центром повісті є казка про твердий горіх Кракатук, у якій знаходять пояснення загадкові нічні події, що стали причиною хвороби Марі. У художньому світі казки з'являються принцеса Пірліпат, відьма Мишильда, вправний годинникар Дросельмаєр та його небіж з Нюрнбергу, які стають своєрідними двійниками мешканців реального світу. Після знайомства з казкою дитяча свідомість виявляється роздвоєною, діти перебувають одночасно в реальному й казковому світі: «Коли куховарка почала підсмажувати сало для принади, Фріцові й Марі здалося, що вони опинилися в казці про твердий горіх. Марі затремтіла і, геть заповонена казкою та дивами, що в ній відбувалися, сказала куховарці Дорі, наче не знала її і не бачила день у день: – Ох, ваша вельможносте, бережіться пані Мишильди та її роду! А Фріц витяг із піхов шаблю й мовив: – Хай тільки придуть, я їм полатаю боки!» [16, с. 137]. Надалі ціннісні орієнтири дитячої свідомості формуються у драматичній ситуації вибору між реальністю і фантазією.

Марі відстоює право вільно обирати той світ, до якого хоче належати. Вона жертвує традиційними дитячими цінностями заради безпеки зачарованого принца Лускунчика. Протягом трьох наступних ночей вона свідомо віддає Мишачому

королю драже й марципани, цукрових й адргантових ляльок, книжки й сукні. У такий спосіб дівчинка стверджує істинність любові, співчуття й відданості. Ситуація вибору ускладнюється жахливими випробуваннями дитячої внутрішньої сили й витримки: «Ох, якого страху довелось зазнати бідолашній Марі *вночі!* Щось задріботило *холодними*, як крига, лапками по її руці, притулилось до щоки, щорстке й огидне на дотик, і запищало біля вуха. Марі задерев'яніла з *жаху*: на плечі в неї сидів відразний Мишачий король, сім роззявлених пащ пінилися кривавою піною, зуби клацали й скреготали» [16, с. 138]. Отже, у дитячій свідомості вибудовуються два паралельні ціннісно-сміслові ланцюги: нічний жах – холод – відчуття страху – огида (при зіткненні зі світом ляльок) та жертвність – благородство – співчуття – радість від допомоги іншому (в реальному світі людей).

Зауважимо, що загибель Мишачого короля інтерпретується як розплата за зневагу й приниження, що були заподіяні ним Марі. Її допомогою пояснюється й сама можливість його подолання: «Завдяки вам, о панно, тільки завдяки вам я подолав зухвальця, що зважився глумитися з вас, бо ви додавали моему серцю лицарської відваги, а моїй руці – сили» [16, с. 139]. Зазначимо, що сцена вирішальної битви між Лускунчиком та його головним ворогом у повісті не зображується. Можливо, в ній немає необхідності, оскільки сюжетні передумови його загибелі вже створено.

Визначивши ціннісні пріоритети, Марі отримує символічну винагороду, потрапляє до лялькового королівства, володарем якого є Лускунчик. Виразними ознаками цього мікропростору є світло, блиск, яскраві кольори, чарівні аромати: «... тільки-но Марі виглянула з-за коміра, як назустріч їй *засяяло сліпуче світло*, і вона раптом опинилася на *пахучій* луці, що вся *яскріла*, наче всипана коштовними каменями» [16, с. 140]. Хронотоп казкового королівства та його столиці постає як простір дитячої мрії. Його зображення розраховане на сприйняття дитиною, адже акцентуються зовнішні, зорові ефекти. Так, дівчинку не може не вразити кількість квітів і розмаїття солодоців, які її оточують: мигдаль у цукрі, родзинки, горіхи, печиво, плитки шоколаду, мигдалеві коржики, цукати, глазурований пиріг, фонтани з лимонаду, басейн зі збитими вершками, льодяники та ін. Центром казкового простору є Марципановий замок, де мешкають Лускунчик та його сестри-принцеси.

Після повернення до реальності дівчинці знову слід доводити батькам, що вона побувала в казковому світі. Дорослі ж переконують її у тому, що все побачене було сном. Голосний регіт та звинувачення в брехні є реакцією дорослих та старших

дітей на слова Марі. Дитина почувається безпечною, зіткнувшись з агресивним неприйняттям своїх слів. На допомогу знову приходять хрещений Дросельмаєр. Саме він приводить до будинку Штальбаумів свого племінника, який для юної героїні є звільненим від чарів Лускунчиком. Молодий Дросельмаєр бере Марі за дружину і вона стає королевою «в країні, де всюди можна побачити, якщо тільки в тебе є на це очі, блискучі цукатні гаї, прозорі Марципанові замки – одне слово, найдивовижніші, найчудовіші речі» [16, с. 150]. На цьому казка завершується. Зазначимо, що остання фраза орієнтована на дитячу систему цінностей, у якій солодощі та урочисто вбрані ляльки мають набагато більше значення аніж абстрактні моральні категорії.

Отже, система ціннісно-полярних відносин, встановлена в процесі інтерпретації романтичних творів про дітей створює особливу – смислову структуру художнього цілого. Ціннісні орієнтири дитячої свідомості формуються в опозиціях: каз-

ковий світ (нічний) – реальний (денний); гармонія – хаос; діти – дорослі; дитина – лялька; краса – потворність; правда – вигадка; гра – серйозність; світло – темрява; сон – дійсність; спокій – небезпека. Світ дитячої фантазії, традиційно ідеалізований романтиками, протистоїть реальному світу дорослих. Романтичний двоєсвіт (межа між високим і низьким) порушується, одне й те ж виявляється істинним (зовні) та ілюзорним (всередині) одночасно. Наведені опозиції демонструють два типи ціннісно-смислових зв'язків і відповідно два типи світовідчуття – доросле (замкнене) та дитяче (відкрите для світу фантазії). Загалом можна стверджувати бачення романтиками ідеалу дитинства як першооснови пізнання істинної краси і божественної природи. Онтологічний статус дитинства надає романтичній свідомості універсальності, позбавляє впливу соціально-історичного детермінізму, розширює межі сприйняття світу, формує позачасовий аксіологічний горизонт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Honeyman S. *Elusive Childhood: Impossible Representations in Modern Fiction*. Columbus : Ohio State University Press, 2005. 211 p.
2. McGavran J. H. *Literature and the Child: Romantic Continuations, Postmodern Contestations*. Iowa City : University of Iowa Press, 1999. 341 p.
3. Cunningham H. *The Children and the Poor: Representations of Childhood since the Seventeenth Century (Family, Sexuality, and Social Relations in Past Times)*. Cambridge, Mass : Blackwell, 1992. 289 p.
4. Куманська Ю. Екологічні аспекти сучасної літератури для дітей : автореф. дис. ... канд філол. наук : 10.01.01. Тернопіль, 2021. 21 с.
5. Варданян М. Свій-Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.01.01. Черкаси, 2019. 31 с.
6. Володарська М. Концепт дитини в літературі романтизму США: специфіка наукової рецепції. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2019. № 39. С. 72–79.
7. Шалагінов Б. Класики і романтики : Штудії з історії німецької літератури XVIII–XIX століть. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 440 с.
8. Співець. Із світової поезії кінця XVIII – першої половини XIX сторіччя. Київ : Веселка, 1972. 272 с.
9. Кейс В. Пісні невинності і пісні досвіду: парадоксальна візія Вільяма Блейка. *Всесвіт*. 2009. № 1-2. С. 162–173.
10. Блум Г. Західний канон : книги на тлі епох. Київ : Факт, 2007. 720 с.
11. Улюблені англійські вірші та навколо них / Перекл. і упор. М. Стріха. Київ : Факт, 2003. 456 с.
12. Вордсворт В. Поезії. *Всесвіт*. 1991. № 55. С. 171–177. URL: <https://shron1.chtyvo.org.ua/Vordsvort/Roezia.htm?PHPSESSID=nudmvr6r7ogchdtmfge61bols6>
13. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література XIX сторіччя : Доба романтизму : підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. 416 с.
14. Шахова К. Е.Т.А. Гофман. Гофман Е.Т.А. Твори. Харків : Фоліо, 2003. С. 3–24.
15. Давиденко Г., Чайка О. Історія зарубіжної літератури XIX – поч. XX ст. : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
16. Гофман Е.Т.А. Лускунчик і Мишачий король. / перекл. Є. Поповича. Гофман Е.Т.А. Казки. Київ : Школа, 2003. С. 107–150.

REFERENCES

1. Honeyman S. (2005) *Elusive Childhood: Impossible Representations in Modern Fiction*. Columbus: Ohio State University Press.
2. McGavran J. H. (1999) *Literature and the Child: Romantic Continuations, Postmodern Contestations*. Iowa City: University of Iowa Press.
3. Cunningham H. (1992) *The Children and the Poor: Representations of Childhood since the Seventeenth Century (Family, Sexuality, and Social Relations in Past Times)*. Cambridge, Mass.: Blackwell.
4. Kumanska Y. (2021) *Ekolohichni aspekty suchasnoi literatury dlia ditei [The Ecological Aspects of the Modern Literature for Children]*. Ternopil. 21 p.
5. Vardanian M. (2019) *Svii-Chuzhyi v ukrainskii diasporii literaturi dlia ditei ta yunatstva: natsionalna kontseptosfera, imagolohichni modeli [Us-Them in the Ukrainian Diaspora Literature for Children and Adolescents: the National Conceptual Sphere, Imagology Models]*. Cherkasy. 28 p.
6. Volodarska M. (2019) *Kontsept dytyny v literaturi romantyzmu USA: Spetsyfika naukovoї retseptsii [The Child Concept in the Literature of the USA Romanticism: Specifics of the Scientific Perception]*. *Gumanitarna Osvita v Tehnichnyh Vyschych Navchalnyh Zakladah*. No. 39. P. 72–79.
7. Shalahinov B. (2013) *Klasyky i romantyky: Shtudii z istorii nimetskoї literatury XVIII–XIX stolit [Classic and Romantic Writers: Studios in the History of the German Literature of the XVIII–XIX Centuries]*. Kyiv : The Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy». 440 p.
8. Spivets. *Iz svitovoi poezii kintsia XVIII – pershoi polovyny XIX stolittia (1972) [The Bard. From the World Poetry of the Late XVIII – Early XIX centuries]*. Kyiv : Veselka. 272 p.
9. Kees V. (2009) *Pisni nevynnosti i pisni dosvidu: paradoksalna vizia Williama Bleika [The Songs of Innocence and Songs of Experience: William Blake’s Paradoxical Vision]*. *Vsesvit*. No. 1-2. P. 162–173.
10. Bloom H. (2007) *Zahidnyi kanon: Knyhi na tli epoh [The Western Canon: Books on the Turn of the Eras]*. Kyiv : Fakt. 720 p.
11. *Uliubleni angliiski virshi ta navkolo nyh (2003) [Favourite English Poems and around Them] / trans. and comp. by M. Strikha*. Kyiv : Fakt. 456 p.
12. Wordsworth W. (1991) *Poeziyi [Poetry]*. *Vsesvit*. No. 55. P. 171–177. Retrieved from: <https://shron1.chtyvo.org.ua/Vordsvort/Poezia.htm?PHPSESSID=nudmvr6r7ogchdtmfge61bols6>
13. Nalyvaiko D., Shahova K. (2001) *Zarubizhna literatura XIX storichchia: Doba Romantyzmu [Foreign Literature of the XIX century: The Romanticism Era]*. Ternopil : Navchalna Knyha – Bohdan. 416 p.
14. Shahova K. (2003) *E. T. A. Hoffmann*. In Hoffmann E. T. A. *Tvory [Hoffmann E.T.A. Works]*. Kharkiv : Folio, 2003. P. 3–24.
15. Davidenko G., Chaika O. *Istoria zarubezhnoi literatury XIX – poch. XX st. [The History of the World Literature of XIX –Early XX Centuries]*. Kyiv : Tsentri Uchbovoi Literatury, 2007. 400 p.
16. Hoffmann E. T. A. *Luskunchyk i myshachyi korol [The Nutcracker and the Mouse King] / trans. by Y. Popovych*. In Hoffmann E. T. A. *Kazky [Fairy Tales]*. Kyiv : Shkola, 2003. P. 107–150.